

Anton GRIZOLD*

IZVIRNI
ZNASTVENI
ČLANEKVARNOST IN SODELOVANJE
V JUGOVZHODNI EVROPI

Osredotočenje na balkansko "jedro"

Povzetek. *Pojem jugovzhodna Evropa vsebuje različne razsežnosti: geografske, zgodovinske, družbenopolitične, kulturne, vojaške in druge. Avtor s tem pojmom označuje prehodni (tranzicijski) značaj držav na tem območju in sredotoča pozornost na balkansko jedro in njegovo bližnjo soseščino. Namen tega prispevka je poudariti nekatere pomembne probleme, kot tudi različne dejavnosti, ki so potrebne za spodbuditev novega duha sodelovanja, gospodarskih iniciativ in institucionalnih rešitev za utrditev stabilnosti in varnosti na Balkanu, kot tudi v celotni jugovzhodni Evropi. Avtor obravnava najprej jugovzhodni varnostni okvir: nadzor nad orožjem, pomiritev in odgovornost ter napredek na poti ponovne vzpostavitve odnosov med tremi glavnimi udeleženkami konflikta - BiH, ZRJ in Hrvaško. Ker je Slovenija pomembno križišče, ki zemljepisno, politično, gospodarsko in kulturno povezuje srednje in jugovzhodne dele Evrope, lahko pomembno vpliva k miru in stabilnosti na balkanskem območju. Avtor zato posebej izpostavlja slovensko zunanje-politično in varnostno usmeritev. V zaključku pa avtor poskuša podati celovitejši, usklajeni in strateški pristop k miru v Evropi, ki vključuje med drugim tudi problem beguncev, vzpostavitev zaupanja itd.*

Ključni pojmi: *varnost, jugovzhodna Evropa, Daytonski sporazum, nadzor nad orožjem, Slovenija, mir*

479

Zveza jugovzhodna Evropa vsebuje različne razsežnosti: geografske, zgodovinske, družbenopolitične, kulturne, vojaške in druge. Večina avtorjev s tem pojmom poudarja prehodni (tranzicijski) značaj držav na tem območju in pozornost osredotočajo na balkansko jedro in njegovo bližnjo soseščino.¹

* Dr. Anton Grizold, izredni profesor na Fakulteti za družbene vede.

¹ Nekateri avtorji pa opredeljujejo jugovzhodno Evropo bolj široko, kar vključuje naslednje države: Grčijo, Turčijo, Albanijo, Bolgarijo, Romunijo in pet novih držav na ozemlju bivše Jugoslavije (Slovenijo, Hrvaško, BiH, ZRJ, bivšo jugoslovansko republiko Makedonijo), drugi v to območje vključujejo manj držav, npr.: Bolgarijo, Romunijo, Albanijo in štiri države na ozemlju bivše Jugoslavije (Hrvaško, BiH, ZRJ, bivšo jugoslovansko republiko Makedonijo). Gl. Ecohescu N.: "Avoiding Marginalization of the Balkans", *Roman Journal of International Affairs*, št. 1-2, 1996, str. 50-52, za prejšnje stališče, in Lenzi Guido, Martin L. (eds), *The European Security Space*, Institute of WEU, Paris 1996, str. 23-24 za zadnji primer.

Čeprav je mogoče ugotoviti v balkanski regiji pogosto soodvisna nevarna območja, v katerih bi konflikt z lahkoto izbruhnil (npr. vzhodna Slavonija, Sandžak, Kosovo, Črna gora itd.), pa je najbolj bistvena sedanja politično-vojaška kriza v Bosni in Hercegovini (BiH).

Daytonski mirovni sporazum, podpisan v Parizu 14. decembra 1995, je postal dejanska kratkoročna rešitev, kako končati vojaški spopad v BiH. Kljub temu, da sporazum lahko predstavlja miroljubno možnost pri iskanju trajne rešitve za BiH, pa ostaja nejasen glede glavnega problema, ki je povzročil spopad, t.j. ali bi morala biti BiH združena, večetnična država ali država, razdeljena med dve ali tri zelo avtonomne (Daalder 1997-98, 6) ali celo neodvisne entitete. Mnogi strokovnjaki so prepričani, da bi bila slednja rešitev lahko kratkoročen recept za dolgoročne oborožene spopade povsod na območju jugovzhodne Evrope (Bildt 1997, 20).

Mednarodna skupnost, zlasti ZDA, Evropska zveza in Kontaktna skupina, umetno vzdržuje BiH kot enotno državo. Mogoče je sklepati, da so interesi teh mednarodnih subjektov dovolj močni, da vsilijo uresničitev daytonskega sporazuma in tako ohranjajo Bosno in Hercegovino kot umetno politično entiteto.

Uresničitev daytonskega sporazuma bi bila lahko trdna podlaga ne le za dolgoročno rešitev Bosne in Hercegovine, ampak tudi za okrepitev sodelovanja in varnosti v celotni jugovzhodni Evropi.² Vse to pa je mogoče doseči le z vzajemnim sodelovanjem evropske in širše mednarodne skupnosti glede tega območja. V tem okviru je jugovzhodna Evropa v poddaytonskem obdobju vmeščena med evropski regionalizem in ameriški globalizem. Poskusi Evropske zveze, da bi zagotovila mir in stabilnost na tem območju, so namreč prvenstveno izhajali iz ideje regionalnega sodelovanja. Tako je bila gonilna sila tega regionalnega pristopa cilj povezati gospodarske interese držav Evropske zveze z jugovzhodno Evropo, brž ko bi bilo mogoče. Vzajemno sodelovanje je obravnavano kot alternativa nestabilnosti in izbruhu nove vojne na tem območju.

ZDA so zasnovale pristop, s katerim bi zagotovili mir in varnost v jugovzhodni Evropi, na širšem kontekstu ameriških strateških interesov, kot npr. okrepitev njenega položaja v Evropi nasproti NATU, obvarovanju pred razširitvijo fundamentalističnih islamskih idej in vzpostavitvijo fundamentalističnega jedra v Bosni in Hercegovini, zajezitvi ruskih interesov in prisotnosti v tej regiji itd. Kakorkoli že, vsekakor ne primanjkuje "zdravil", ki jih priporočajo za izboljšanje oz. rešitev konfliktov na Balkanu in na širšem območju jugovzhodne Evrope. V interesu držav tega območja je rešitev številnih pravnih, političnih, etničnih, gospodarskih in celo moralnih težav in nesoglasij. Šele potem bi lahko zgladili pot za nov začetek v njihovih medsebojnih odnosih. Še več, Združene države in Evropska zveza želijo in zmorejo spremeniti potek razvoja jugovzhodne Evrope po spopadih. ZDA in Evropska zveza morata biti še naprej osredotočeni na možnosti nesoglasij v jugovzhodni Evropi, priznavajoč, da balkansko območje z zgodovinskega in sodobnega vidika predstavlja izziv za ameriške in evropske interese prav zaradi stalnih kriznih možnosti. Takšna stvarnost se ni spremenila kljub politični rešitvi nesoglasij v bivši Jugoslaviji. Manevriranje NATA kot kriznega upravljalca v jugovzhod-

² Prav nasprotno stališče zagovarja npr. S. Woodward 1997, 30.

ni Evropi je lahko logična razširitev njegove vloge v hladni vojni, toda da bi učinkovito preprečili krizo, bo strategije treba obravnavati zunaj razširitve zveze NATO in vključiti dejavnosti, ki bodo obsegale vzpostavitev miru in preobrazbo nesoglasij s pomočjo območnih partnerjev, kot so OVSE, ZN in drugi akterji, ki delujejo kot posledica interesov ZDA in EZ.

Namen tega prispevka je poudariti nekatere pomembne probleme, kot tudi različne dejavnosti, ki so potrebne za spodbuditev novega duha sodelovanja, gospodarskih iniciativ in institucionalnih rešitev za utrditev stabilnosti in varnosti na Balkanu, kot tudi v celotni jugovzhodni Evropi.

Jugovzhodni varnostni okvir

Nadzor nad orožjem, pomiritev in odgovornost

Umiritev sedanjega konflikta v Bosni in Hercegovini, v katerega so neposredno vključeni trije glavni akterji, Hrvaška, Zvezna republika Jugoslavija in Federacija Bosne in Hercegovine, zahteva ne samo omejitev ponovne oborožitve, pač pa tudi razvoj zaupanja med vsemi tremi udeleženci.

Da bi uresničile daytonski sporazum, so Hrvaška, ZRJ in BiH junija 1996 sklenile firenški sporazum, ki vključuje šest protokolov. Sporazum je določil številčne omejitve za tanke, oklepna nosilna sredstva, artilerijsko orožje, vojaška letala in helikopterje. Razmerje sil je 5 : 2 : 2 za ZRJ, Hrvaško in BiH, v njenem okviru je razmerje 2 : 1 med Hrvaško-muslimansko federacijo in Republiko Srbsko.

Podobno kot pri nadzoru konvencionalnega orožja, je bil splošen evropski model sprejet tudi za pospeševanje zaupanja in določanje varnostnih ukrepov na tem območju (CSBMS). Takšen sporazum je bil v BiH sklenjen januarja 1996. OVSE je vodila uresničevanje tega sporazuma, zlasti glede usmerjanja nadzora (SIPRI Yearbook 1997, 485/490).

Prvi pogoj za vzpostavitev ukrepov, ki gradijo zaupanje (CBMS) med Hrvaško, BiH in ZRJ, je transparentnost, ki je opredeljena kot proces, v katerem bi bila lahko vsaka država prepričana, da nobena druga nima orožja, ki je prepovedano zanjo, in da nobena stran ni pripravljena uporabiti v napadalne namene orožja, ki ga zakonito poseduje. Transparentnost bi bilo mogoče doseči z vzpostavitvijo sporazuma, ki se nanaša na ukrepe, kot so "inšpekcije na mestu" ("on-site inspections"). Čeprav so Hrvaška, BiH in ZRJ v vojaškem smislu omejene s firenškim sporazumom in s Sporazumom o omejevanju konvencionalnih sil (CFE), še ni bilo kritične te transparentnosti.

Glavni razlog za počasen napredek lahko pripišemo dejstvu, da so mnoge razsežnosti balkanske krize (kot npr. nestabilna vlada, vrnitev beguncev, obnova infrastrukture, ponovna graditev civilne družbe, *inter alia*) na tem območju še vedno nerešene. V tem okviru so vsi trije udeleženci okrepili svojo vojaško moč za "končni boj", obenem pa se izognili sporazumu z načeli in omejitvami, vzpostavljenimi s firenškim sporazumom in režimom CFE, oba naj bi zmanjšala njihove vojaške zmožnosti. Namesto tega so staro orožje zamenjali z novimi sistemi, preoblikovali vojaško razporeditev in oblikovali nove vojaške enote.

Središčna premisa je, da je problem nadzora nad oboroževanjem in vzpostavitev ukrepov zaupanja med tremi akterji popačen zaradi "začaranega kroga" politično-diplomatskih in kulturnih ovir do normalizacije odnosov med Hrvaško, BiH in ZRJ. Ta začaran krog kaže nesposobnost udeležencev, da bi napredovali pri reševanju problemov, ki jih ločujejo, čeprav njihovo nadaljevanje samo sproža nove konflikte. Problemov ne morejo rešiti zaradi pomanjkanja zaupanja, toda zaupanje je mogoče obnoviti samo z določenim vidnim napredkom glede nerešenih problemov, ki so podlaga konflikta. Morajo jih rešiti, da bi prišli do uravnovešenega sožitja, vendar je prav to tisto najtežje. Prav v takšnih okoliščinah pa lahko tretja stran igra pozitivno vlogo, tudi če sledi lastnim interesom; in sicer z graditvijo sistema preprečevanja, upravljanja in obvladovanja bodočega konflikta ter njegovim prenosom v politiko, kar je značilno za miroljubne družbe.

Lahko predvidevamo, da bo z oblikovanjem in razvojem vojaštva v naslednjih nekaj letih doseženo ravnotežje vojaške moči med vsemi tremi udeleženci v tem konfliktu - to je možno izhodišče za graditev zaupanja na področju vojaške varnosti med Hrvaško, BiH in ZRJ.

Čeprav je politična rešitev prvi korak, je pot do upoštevanja bistvenih človeških potreb in reševanja spornih vprašanj, ki so povzročila brutalen spopad med temi državami in izhajajo iz njega, še dolga. Spopad se je končal na nejasni mrtvi točki in brez končnega zmagovalca. V bistvu je bil zaustavljen, ne pa razrešen. Odpravljanje napetosti, ki so ga povzročile, je tako ključ za vrnitev k miru, vendar je premalo premišljenega načrtovanja, kako vzpostaviti povojno fazo miru. Prej bi lahko rekli, da prevladuje razčlenjeni, *ad hoc* pristop.

Nobenega dvoma ni, da se brez napredovanja pri nerešenih povojnih problemih, kot je npr. uveljavitev določene odgovornosti vojnih kriminalcev za etnično čiščenje, ne bo mogoče sprijazniti s preteklostjo. Takšne zadeve so potencialno seme nesoglasij in ogrožajo pridobitve daytonskega sporazuma. Obstaja pa še globlje nezaupanje, sovraštvo in jeza med narodi v BiH, vse to ogroža miroljubno razrešitev. S pomočjo ZDA in Evropske zveze bi se lahko v južnobalkanski regiji izoblikovalo stabilno vojaško ravnotežje, povezano s politično legitimnostjo in močjo udeleženek v konfliktu. ZDA imajo jasen strateški interes zavarovati svoj sedanji položaj v Evropi, zato so si po letu 1990 zelo prizadevale doseči in izpolniti zadani cilj. Tako tudi ne bi smelo biti dvoma, da se ZDA zavzemajo za stabilno in varno Evropo kot celoto, pa tudi za njene posamezne dele in regije (Kallab 1996, 65).

Napredek na poti ponovne vzpostavitve odnosov

Ponovna vzpostavitev politično-ekonomskih odnosov med tremi glavnimi udeleženkami je pomemben korak k umirjanju in stabilizaciji celotne regije. S tem v zvezi lahko zapišemo nekaj ugotovitev, in sicer:

1. Proces normalizacije odnosov med Hrvaško in ZRJ napreduje le počasi. Obe državi sta skupaj oblikovali meddržavni sporazum, ki se nanaša predvsem na gospodarsko sodelovanje, reševanje mejnih zapletov, odpravo vizumov in vzpo-

stavitev cestnih, železniških in zračnih komunikacij med njima. Celotna dinamika normalizacije odnosov med Hrvaško in ZRJ je odvisna predvsem od izzida integracije mejne regije Vzhodna Slavonija. Pod neposrednim pritiskom ZDA je Hrvaška oblikovala državno komisijo za vzpostavitev zaupanja med hrvaškim prebivalstvom in hrvaškimi Srbi. Ta institucija bi morala prispevati k oblikovanju bolj pozitivne javne predstave o hrvaških Srbih, ki se počasi vračajo na Hrvaško. Gospodarsko sodelovanje med tema dvema državama je šele dobro začelo oživljati s pomočjo posrednikov iz Slovenije in Makedonije. Cestne in železniške povezave med Hrvaško in ZRJ pa so bile uradno odprte 1. novembra 1997.

Vojaško sodelovanje med tema dvema državama je zoženo na vzajemne obiske med vojaškimi delegacijami, ki nadzorujejo oborožitev obeh držav v okviru firenskega sporazuma. S posredovanjem ZN sta obe državi pripravili sporazum o demilitarizaciji obmejnih območij (8-10 km od mejne črte). Vendar pa se ZRJ zaenkrat ne zavzema za sklepanje takšnega sporazuma, po katerem bi morali opustiti nekatere svoje pomembne vojaške položaje na tem območju.

2. Odnosi med ZRJ in BiH so še vedno na začetni stopnji, z izjemo Republike Srbske (RS). Slednja je povsem odvisna od politično-ekonomske in vojaške pomoči ZRJ. Brez te pomoči RS ne bi preživela kot politična entiteta (prim. Purvis 1997, 15-31).

3. Odnosi med Hrvaško in BiH se izboljšujejo, zlasti na vojaškem področju, kjer obe državi poskušata iz hrvaških in bošnjaških vojaških enot sestaviti v nove oborožene sile BiH. Vendar pa je glavna ovira za odnose med tema dvema državama ostala enaka. Trenutna vladajoča politična elita na Hrvaškem je namreč močno povezana (osebno, politično, vojaško, finančno itn.) z bosanskimi Hrvati v BiH.

Najmočnejša politična skupina med bosanskimi Hrvati ni pripravljena sprejeti BiH kot svoje domovine, pač pa namesto tega želi biti vključena v Hrvaško. Ta politična težnja med bosanskimi Hrvati je imela veliko javno podporo, zaradi njihove velike podpore pri obrambi Hrvaške med srbsko agresijo (1992-1995).

Slovenska razsežnost

Ker je Slovenija posebno križišče, ki zemljepisno, politično, gospodarsko in kulturno povezuje srednje in jugovzhodne dele Evrope, lahko pomembno vpliva k miru in stabilnosti na balkanskem območju.

Nova nastajajoča politična elita, in še posebej sedanja vladajoča elita v Sloveniji se zelo dobro zaveda pomembnosti razvoja dobrih in prijateljskih odnosov z drugimi državami na ozemlju bivše Jugoslavije. Balkansko področje je namreč za Slovenijo pomembno ne samo zaradi gospodarskih, ampak tudi varnostnih razlogov.

Slovenska zunanjepolitična usmeritev

Junija 1995 je slovenski zunanji minister uvedel v državnem zboru razpravo o novi zunanjepolitični strategiji, katere prioritete so naslednje:

- zavarovanje narodne neodvisnosti in varnosti,
- dobri odnosi s sosednjimi državami,
- vključevanje v EZ in NATO,
- okrepitev odnosov z odločilnimi dejavniki v evropski in svetovni politiki (kot so npr. ZDA, Rusija, Nemčija, Velika Britanija, Francija, Kitajska, Japonska in drugi),
- okrepitev sodelovanja z mednarodnimi organizacijami.

Kritične pripombe, ki jih je bilo slišati v državnem zboru glede takšnih slovenskih zunanjepolitičnih prioritet, so bile predvsem v zvezi s pomanjkanjem balkanske politike, dejstvo, ki je postalo vidnejše po daytonskem sporazumu, ko se je začel proces regionalne normalizacije.

Okrepitev gospodarsko-političnih odnosov z drugimi državami na ozemlju bivše Jugoslavije je dobila večji pomen zaradi vzpostavljanja takšnih odnosov z Evropsko zvezo.

Slovenska varnostna usmeritev

Kot novo vzpostavljena nacionalna država Slovenija nadaljuje z razvojem konceptov, politik in institucij, ki ji zagotavljajo nacionalno varnost. To uresničuje v dinamičnem okolju raznovrstnih predlogov in prizadevanj tako za evropsko združevanje kot tudi za potekajočo politično-vojaško krizo na Balkanu.

Temeljne ugotovitve za razumevanje slovenske nacionalne varnostne politike tako na notranji kot na zunanji ravni so naslednje:

- Od začetka novejšje slovenske neodvisnosti obstaja med vsemi tekmujočimi političnimi strankami v Državnem zboru želja po vsestranski reorganizaciji državnih družbenopolitičnih institucij in reformiranju nacionalnovarnostnega sistema. Temeljna razločevalna dilema leta 1990 v vladi in javnosti, ali reorganizirati slovensko vojsko ali v bistvu demilitarizirati državo, je bila razrešena v korist prvi možnosti.

- Nova slovenska ustava iz decembra 1991 je opredelila sedem temeljnih sprememb, ki zadevajo nacionalni varnostni sistem. Te vključujejo začetek večstrankarske parlamentarne demokracije, razdelitev oblasti med izvršno, zakonodajno in sodno vejo, povečanje vladne avtoritete nad vojaškim proračunom in dejavnostmi, reorganizacijo obrambnega ministrstva, utrditev vojske, odpravo vsakršne zakonodaje, ki bi dajala vojski avtonomijo na ključnih družbenih in političnih področjih itn.

- Te reforme odpravljajo privilegirane odnose, ki jih je vojska uživala hkrati z vladajočo stranko, in izključujejo politično in versko diskriminacijo iz vojaškega življenja. Prav tako vplivajo na to, da postaja sestava slovenske vojske bolj družbeno reprezentativna v smislu spolnega, verskega in družbenega izvora.

- Zgledujoč se na razvite parlamentarne politične sisteme, je slovenska vojska pod civilnim nadzorom. Tako je bolj pregledna in dostopna državnemu zboru, občilom, znanosti in javnosti. Nova organizacija tudi zagotavlja, da je vojaško vodstvo pod najvišjo predstavniško oblastjo, da so vse nacionalnovarnostne odločitve sprejete v parlamentu, medtem ko je vojska sama omejena na izvršno vlogo.

- Vendar so se kljub temu pojavili nekateri problemi v slovenskem razvijanju civilno-vojaških odnosov pri graditvi novega okvira nacionalne varnosti. Težave nasta-

jajo, ker se odlaga sprejem nove zakonodaje in ker je nejasna odgovornost zakonitih državnih institucij, ki zadeva nacionalno varnostne zadeve, do parlamenta in javnosti. Take razmere so simptomatične za protislovno in nezrelo slovensko politiko, v kateri je nova nastajajoča elita še vedno prežeta z notranjimi spori in v kateri civilni in profesionalni elementi družbe še vedno nimajo bistvenega vpliva.

- Na mednarodni ravni je Slovenija sprejela sodelovanje namesto tekmovanja kot prvenstveno strategijo za reševanje mednarodnih problemov. Na ožjem območju si je Slovenija vztrajno prizadevala za izboljšanje odnosov s sosednimi državami. V teh prizadevanjih je bila dokaj uspešna, ključni problem pa je še nerešeno mejno vprašanje s Hrvaško.

- Kljub političnim sporom obstaja splošno soglasje za vstop v evropske združbe, kot sta EZ in NATO. To je v bistvu prvi slovenski zunanjepolitični cilj, ki uradno zavezuje državo k miroljubnim rešitvam meddržavnih sporov, toda z možnostjo lastne vojaške obrambe, če bi bila napadena tudi sama, torej če bi bilo nujno (Grizold 1997, 9-10).

Strateška vzpostavitev miru za jugovzhodno Evropo

Kot smo že omenili, je bilo največ prizadevanj za reševanje nesoglasij v jugovzhodni Evropi *prizadevanj ad hoc*, soočila so se z izzivi spremenjenih razmer na terenu ter spremenjeno politično podporo med udeleženci. Celovitejši, usklajeni in strateški pristop k miru v Evropi bi zahteval naslednje:

1. V okviru načel vključenosti in dejavne udeležbe v konfliktnem upravljanju je nujno preseči parametre razprave o razširitvi NATA in ustvariti konzultativne možnosti za države jugovzhodne Evrope, da bi sodelovale v varnostno opredeljenih politikah, ki jih zadevajo, skupaj z NATOM, ZN in WEU, ter pri dejavnostih, ki se jih lotevajo.

2. Treba bi bilo priznati stalno vlogo mednarodne skupnosti v prizadevanjih za vzpostavitev miru, če se bo nekajletno premirje v BiH spremenilo v trajen mir in stabilnost. Pristop k upravljanju spora v jugovzhodni Evropi mora biti večdelen, večrazsežnosten, dejaven in postopen, da bi bil uspešen.

3. Ukrepi za pridobitev zaupanja. Mnogi udeleženci so lahko dejavni pri oblikovanju ukrepov za pridobitev zaupanja, vključno z NATOM, WEU, EU, pod okriljem ZN. Preglednost vojaških zmogljivosti, preverjanje in nadzor, modernizacija hardvera, skupne vaje, patrolje in manevri so samo nekateri od možnih ukrepov, ki jih lahko razvijajo območne vojaške institucije s pomočjo bolj izkušenih udeležencev. Vprašanje vojaške vključenosti na Balkanu ne sme biti zajeto v formuli "znotraj, zunaj", pač pa mora biti razumljeno kot večstranski projekt, ki potrebuje večstransko podporo in sodelovanje kljub domačim političnim oviram. Potreba po demilitarizaciji določenih elementov nasprotnih strank in profesionalizacija preostalih vojaških sil je imperativ. Določeni postopki lahko olajšajo ta proces: hitra rešitev preostalih mejnih sporov s pomočjo mednarodne arbitraže. Takšen primer je iz leta 1993, ko sta se Madžarska in Slovaška odločili, da bosta svoj obmejni spor predložili v obravnavi mednarodni arbitraži. Ta je odprla prostor in čas za skupno

obravnavo manjšinskih problemov, ki so podžigali obmejne spore. Ustrezno sredstvo je tudi potreba po mednarodno vidni in učinkoviti dejavnosti mednarodnega sodišča za vojne zločine v Haagu, ki naj bi vzpostavilo nekakšen precedens odgovornosti za nasilje v "etničnem čiščenju".

4. Begunci. Uspešna vrnitev beguncev v bivši Jugoslaviji je eden od neizpoljenih elementov dejtinskih obljub. Pomanjkljiv sporazum o možnostih vrnitve odpira pereča vprašanja in pušča rezultate "etničnega čiščenja" nedotaknjene. Z vrnitvijo beguncev so povezana neprestana prizadevanja za izboljšanje demokratične krajevne oblasti; ne pa vračanje k etnični politiki. Zgodnja prizadevanja Evropske zveze v Mostarju so poučna glede pomanjkljivosti in koristnosti takšnega postopka. Ta temelji na takšnih postranskih dejavnostih, kot je sodelovanje mednarodne skupnosti z vojaškimi nadzornimi prizadevanji, reševanje sporov in razvoj vodstvenih sposobnosti, ki niso utemeljene na etnični politiki.

5. Gospodarska obnova in gospodarsko sodelovanje. Potreba po obnovi infrastrukture po vojni je ogromna in je predpostavka za širše gospodarsko sodelovanje in razvoj. Medtem ko je članstvo v Evropski zvezi končni cilj za države na jugovzhodu Evrope, je hkrati člansvo samo po sebi element, ki lahko omogoči stabilnost in mir. Zahteve po tržnem gospodarstvu lahko pozitivno prispevajo k demokraciji in tako izrabljajo gospodarski pritisk, ki spodbuja mednarodne in etnične konflikte v regiji. Mednarodna banka, Mednarodni denarni sklad in Evropska banka za obnovo in razvoj imajo možnosti podpirati prizadevanja za mir v regiji, ker imajo veliko vzvodov za pogojno opredeljeno razvojno pomoč. S poudarjanjem evidentnosti demokratične vladavine, podpore za gospodarske in politične reforme in spoštovanja človekovih pravic ter z zavračanjem korupcije, pomanjkanja odgovornosti in neustrezne vojaške potrošnje lahko te institucije pozitivno prispevajo k načrtovanju razvojnih projektov.

6. Politični razvoj in reforme. Evropska zveza ima veliko možnosti za pospešitev razvoja demokracije v jugovzhodni Evropi s programi, ki so bili izdelani za podobna prizadevanja na Madžarskem, Poljskem in v Skupnosti neodvisnih držav (CIS) na ozemlju nekdanje SZ. Graditev demokratične infrastrukture, vključno z nadzorom volitev, načrtovanjem državnih institucij in procesov civilne družbe, so bistvene dejavnosti, ki zahtevajo dolgoročno vizijo. Demokratični razvoj je, kakorkoli že, ključni razvoj, ki varuje pred ponovnimi spopadi. V odnosu do vsega tega obstaja možnost vstopa v EZ, pa tudi vprašanje "zgodnjega pristopa" za jugovzhodne države. Medvladni odnosi Evropske zveze z jugovzhodnimi državami so prvi pogoj za njihovo morebitno približevanje Evropski zvezi, učinkovali pa naj bi tudi kot ohranjanje prizadevanj vseh udeležencev za integracijo, hkrati pa bi določili vzvode, ki jih EZ lahko uporablja nad kandidati. Ti vzvodi, če so uporabljeni ustvarjalno, lahko spodbudijo demokratični razvoj in olajšajo jugovzhodno širitev. Južna širitev Evropske zveze s Portugalsko, Grčijo in Španijo je pokazala, kako velika je vneva novih demokratiziranih držav za priključitev Evropski zvezi in vpliv, ki ga lahko ta proces ima. Prizadevanja Evropske zveze v Mostarju pod okriljem Skupnega zunanega in varnostnega političnega procesa imajo možnosti za prav takšno usklajevanje.

7. Preprečevanje konfliktov. V nasprotju z ZN, lahko Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) učinkovito ureja konflikte, skupaj s posveti z državnimi in nedržavnimi udeleženci v jugovzhodni Evropi³. Področje, kjer lahko OVSE dodatno vrednostno prispeva kot sredstvo pridobivanja zaupanja, je področje etničnih nasprotij, ki lahko vodi k notranjim in meddržavnim konfliktom. Zato obstajajo nekateri mehanizmi OVSE: visoki komisar za narodne manjšine in misije osebnih predstavnikov predsedujočega OVSE, ki lahko sproži iniciative za začetek preiskav v posameznih državah. Sedanja vpletenost jugovzhodne Evrope vključuje tudi Albanijo in Grčijo (glede na posamezne grške in albanske manjšine). OVSE prav tako lahko podpre demokratizacijo in nadzujе sporazum o človekovih pravicah na trajni podlagi prek Urada za demokratične institucije in človekove pravice. Ta urad lahko usmerja informacije v preventivno diplomacijo s prizadevanji za "dolgoročne misije", ki so bile izvedene na zahtevo Stalnega sveta. Ker je OVSE prej kot vojaška zveza predvsem kooperativna, varnostna organizacija, je njena vrednost predvsem v ugotavljanju in preprečevanju možnih konfliktov. Celo ob nasilnem spopadu v državi članici (kot je bil npr. v Čečeniji) OVSE lahko vpliva z odprtimi posveti z državami članicami, tudi tako, da jih spodbuja k predpisovanju oz. uzakonjanju takšne politične odločitve, ki lahko prispeva k odpravi manjšinsko povzročenih konfliktov.

To so nekatere problematične zadeve v jugovzhodni Evropi ter različne *ad hoc* dejavnosti, ki so povezane z njimi. Jasno je, da se morajo te dejavnosti nadaljevati in razširiti, pa tudi vzajemno povezati; vsaka mora upoštevati drugo, tako da postanejo mreža dejavnosti za mir in varnost. Potreba po usklajeni, skupni dejavnosti med državami, nadnacionalnimi organizacijami, kolektivnimi in kooperativnimi varnostnimi organizacijami, nevladnimi organizacijami je večja kot kadarkoli, če želimo, da bo stabilna, miroljubna in demokratična jugovzhodna Evropa postala temeljni kamen za novo razširjeno in bolj povezano Evropo, ki bo vzajemno, miroljubno sodelovala z državami z varnostnimi interesi in odgovornostmi, kot so ZDA in njeni partnerji v Evropski zvezi.

LITERATURA

- Bildt, Carl. 1997-98. There Is No Alternative to Dayton, *Survival*, Lct. 39, št. 4, str. 20.
- Daalder, Ivo H. 1997-98. Bosnia After SFOR: Options for Continued US Engagement, *Survival*, Lct. 39, št. 4, str. 6.
- Findlay, Trevor (ed.). 1996. *Challenges for the New Peacekeepers*. SIPRI Research Report No. 12, Oxford University Press.
- Grizold, Anton. 1997. *Slovenia's National Security in a New European Environment*. Bundesinstitut für Ostwissenschaftliche und Internationale Studien, 12-1997, Köln.
- Kallab, Valeriana (ed.). 1996. *Unfinished Peace*. Report of the International Commission on the Balkans. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.

³ O možnosti sodelovanja OVSE v operacijah ohranjanja miru (*Peacekeeping*) glej v: Findlay, T. (ed.) 1996. *Challenges for the New Peacekeepers*. *Sipri Research Report No. 12*, Oxford University Press, str. 131-132.

- Purvis, Nigel. 1997. Observations on the Bosnians Elections from Prijedor, Republika Srbska. The Fletcher Forum of World Affairs, 21.
- SIPRI Yearbook. 1997. Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press, Oxford, str. 485-490.
- Woodward, Susan: The Security Environment, str. 27-31 v: Robert L. Pfaltzgraff, Jr. and Dimitris Keridis (eds.). 1997. Security in Southeastern Europe and the U.S. - Greek Relationship, Cambridge, MA: Brassey's (US), Inc, str. 30.